

УЗАГАЛЬНЕННЯ

Псевдоніми

Псевдонім (від гр. *pseudōnymos* – той, хто носить вигадане ім'я) – несправжнє, вигадане ім'я, яке митець прибирає з певних міркувань і використовує у виданнях творів або виступаючи на сцені.

Псевдонім	Скорочуємо?	Справжнє ім'я
Панас Мирний Іван Білик Іван Карпенко-Карий Микола Садовський Панас Саксаганський Леся Українка Олександр Олесь Микола Хвильовий Остап Вишня Іван Багряний	Панас Мирний Іван Білик І. Карпенко-Карий М. Садовський П. Саксаганський Леся Українка О. Олесь М. Хвильовий Остап Вишня І. Багряний	Панас Рудченко Іван Рудченко Іван Тобілевич Микола Тобілевич Панас Тобілевич Лариса Косач Олександр Кандиба Микола Фітільов Павло Губенко Іван Лозов'ягін

Перифрастичні найменування письменників

Перифраз, перифраза (з дав.-гр. *periphrasis* – описовий вислів, іносказання) – у стилістиці й поезії троп, що описово виражає одне поняття за допомогою кількох інших; метафоричний опис істотних ознак предмета, явища, особи, що вживається замість справжньої назви з метою уникнути повторів, посилити поетичний ефект, надати вагомості та загадковості тощо.

Митець	Найменування, крилаті вислови	Першість
Григорій Сковорода	Мандрівний філософ Український Сократ Український Горацій Степовий Ломоносов Син Миру, син Спокою, Вар-Сава (з євр. «вар» – син, тобто син Сави) Перший розум наш Світоч української духовної історії	
Іван Котляревський	Будеш, батьку, панувати, Поки живуть люди, Поки сонце з неба сяє, Тебе не забудуть (Т. Шевченко). «Коперник українського слова» (М. Рильський)	Зачинатель нової української літератури
Тарас Шевченко	Великий Кобзар Батько української нації Володар українського духу Будитель нації Світоч української культури Пророк України Український Рембрандт «Велетень у царстві людської культури» (І. Франко)	Основоположник нової української літератури; основоположник літературної української мови
Пантелеймон Куліш	«Перворядна зірка в нашому письменстві» (І. Франко) «Один із корифеїв нашої літератури» (І. Франко)	Автор першого історичного роману українською мовою

Іван Нечуй-Левицький	«Колосальне всеобіймаюче око України», «великий артист зору», «майстер живописання словом» (І. Франко)	
Панас Мирний	«Корифей української прози» (М. Сиваченко) «Найвизначніший український повістярь» (І. Франко) «Перший симфоніст української прози», «суворий літописець епохи» (О. Гончар)	Основоположник соціально-психологічного роману
Іван Карпенко-Карий	Представник «Театру корифеїв»	«Один з батьків новочасного українського театру» (І. Франко)
Іван Франко	Великий Каменярь Український Мойсей Велетень філософської думки Титан праці	
Михайло Коцюбинський	Великий Сонцепоклонник	
Ольга Кобилянська	Гірська орлиця «Пишна троянда в саду української літератури» (М. Старицький)	
Василь Стефаник	Майстер психологічної новели «Правдивий артист із Божої ласки» (І. Франко)	
Леся Українка	Дочка Прометея «Чи не єдиний мужчина на всю соборну Україну» (І. Франко)	
Микола Вороний	Співець краси	Зачинатель українського модернізму
Олександр Олесь	«Український Гейне» (Х. Алчевська) «Справжній ліричний поет» (О. Єфименко) «Бард національного відродження» (Максим Горький)	
Павло Тичина	«Дивний мрійник з очима дитини і розумом філософа» (С. Єфремов) Хліборобський (селянський) Орфей Бард Центральної Ради Сонячний кларнетист Поет світового масштабу «Яблуновоцвітний геній України» (О. Гончар) «Феномен доби», «геній, примушений бути пігмеєм, блазень при дворі кривавого короля» (В. Стус)	
Богдан-Ігор Антонич	«Антонич був хрущем і жив колись на вишнях, / на вишнях тих, що їх оспівував Шевченко» (Б.-І. Антонич).	
Максим Рильський	Один з «п'ятірного грона» Поет-неокласик Максим Золоте Серце	
Микола Хвильовий	«Істинно: Хвильовий. Сам хвилюється і нас усіх хвилює, п'янить і непокоїть, дратує, знесилює і полонить» (В. Коряк).	«Основоположник справжньої української прози» (О. Білецький)

Юрій Яновський	Вершник Майстер корабля «Майстер Залізної Троянди» (М. Бажан) «Яновський у прозі був поетом» (Ю. Смолич) «Лицар культури нації» (Г. Костюк) «Український Гомер» (Л. Арагон) «Поет людської чистоти» (О. Гончар)	
Володимир Сосюра	Найніжніший лірик Український соловейко Співець донецького краю «Глибинно-бентежний березень та замріяно прозорий вересень» (М. Стельмах)	
Валер'ян Підмогильний	Ходяча енциклопедія Університет на дому	Автор першого урбаністичного роману
Остап Вишня	Чародій сміху Король українського тиражу «Поет полювання» (М. Рильський)	
Микола Куліш	Один з найвизначніших представників «розстріляного відродження»	Творець модерної драми
Олександр Довженко	Класик світового кінематографа Гомер кіно ХХ століття Перший поет кіно Великий зодчий українського кінематографа «Український да Вінчі» (А. Малишко)	Один з основоположників національного кінематографа
Андрій Малишко	Солов'їне серце України	
Василь Симоненко	«Син мужицький, золоте коріння» (І. Драч) «Витязь молоді української поезії» (О. Гончар) «...На голос Симоненка, найбільшого шістдесятника із шістдесятників, поспішала молодь. Час поспішав так само» (В. Стус). «Поет з горніх Шевченкових долин» (В. Захарченко)	
Олесь Гончар	Патріарх української літератури Інтелектуал світу	
Василь Стус	Найбільший духовний поет України ХХ століття «Різьбяр власного духу» (І. Дзюба)	
Іван Драч	Сонячний поет, в «ураган узутий»	
Ліна Костенко	Цитадель духу української літератури «Цариця поезії в Україні» (Ю. Луцький)	
Євген Маланюк	«Пражанин» Князь духу «Боян степової Еллади» (Л. Куценко) «Залізних імператор строф», «кривавих шляхів апостол», «внук кремезного чумака, січовика блідий праправнук» (Є. Маланюк) «Український Одіссей в Америці» (О. Тарнавський)	

Літературні напрями, течії, стилі в українській літературі

Напря́м, течія, стиль	Особливості	Представники
Монументалі́зм	<ul style="list-style-type: none"> ● Статичні, величні, суворі форми; ● мінімум художніх засобів; ● простота композиції та синтаксису; ● головне – зміст твору; ● християнський оптимі́зм, в основі якого ідея єдиної православної віри та вдячності Богу; ● державницька ідеологія, заклик до єдності Русі. 	Нестор Літописець
Орнаменталі́зм	<ul style="list-style-type: none"> ● Мозаїчна композиція творів, наявність ліричних відступів та ретроспекцій (екскурсів у минуле); ● багатотематичність; ● ускладнений синтаксис; ● багатство тропів (складна система символів, нагромадження гіпербол, антитез, постійних епітетів, порівнянь); ● перевага форми над змістом; ● культ аскетизму; ● песимістичні судження про життя, акцент на гріховності людського роду. 	Автор «Слова про похід Ігорів»
Бароко	<ul style="list-style-type: none"> ● Увага до моральних і релігійних тем; ● дотепність, парадоксальність, контрастність; ● поєднання «непоєднуваного», покликане вражати й дивувати; ● інакомовність, повчальність; ● насиченість стилістичними прикрасами. 	Г. Сковорода
Класици́зм	<ul style="list-style-type: none"> ● Раціоналі́зм (прагнення будувати художні твори на засадах розуму, ігнорування особистих почуттів); ● наслідування зразків античного мистецтва; ● нормативність (установлення чітких і непорушних правил та законів написання творів, наприклад, для драматургії – це закон «трьох єдностей»: дії, часу й місця); ● аристократизм, орієнтування на вимоги, смаки вищої суспільної верстви; ● установлення ієрархії жанрів, серед яких найважливішими вважалися античні; поділ жанрів на «серйозні», «високі» (трагедія, епопея, роман, елегія, ідилія) та «низькі», «розважальні» (травестійна поема, комедія, байка, епіграма). 	І. Котляревський
Сентименталі́зм	<ul style="list-style-type: none"> ● протиставлення суворим, раціоналістичним нормам класицизму; ● посилена увага до почуттів, емоцій, мрій; ● прагнення викликати в читача співчуття до персонажів та сльози; ● картини природи відображають внутрішній стан героїв; ● протиставлення простої людини (моральної, духовно багатой, чуйної, доброї, шляхетної, мрійливої) аристократам (часто жорстоким, черствим та розбещеним). 	Г. Квітка-Основ'яненко, частково І. Котляревський

Романтизм	<ul style="list-style-type: none"> ● Заперечення раціоналізму доби Просвітництва; ● ідеалізм у філософії; ● вільна побудова творів; ● апологія (захист) особистості; ● неприйняття буденності й звеличення «життя духу» (найвищими виявами його були образотворче мистецтво, релігія, музика, філософія); ● культ почуттів; ● ліричні та ліро-епічні форми; ● захоплення фольклором, інтенсивне використання фольклорних сюжетів, образів, жанрів, художньо-технічних прийомів; ● інтерес до фантастики, екзотичних картин природи тощо. 	П. Куліш, Т. Шевченко
Реалізм	<ul style="list-style-type: none"> ● Правдиве, конкретно-історичне, усебічне зображення типізованих подій і характерів у типових обставинах; ● принцип точної відповідності реальній дійсності усвідомлюється як критерій художності, як сама художність; ● характер і вчинки героя пояснюються його соціальним походженням і становищем, умовами повсякденного життя; ● конфліктність (драматизація) стає сюжетно-композиційним способом формування художньої правди; ● вільна побудова творів; ● посилення уваги до епічних, прозових жанрів у літературі, послаблення ліричного струменя в мистецтві слова; ● розв'язання проблем на основі загальнолюдських цінностей. 	І. Котляревський, Т. Шевченко, І. Нечуй-Левицький, Панас Мирний, І. Карпенко-Карий
Модернізм	<ul style="list-style-type: none"> ● Опозиція традиційним формам і методам; ● увага до духовного, містичного, символічного в житті; ● суб'єктивізм; ● пошуки нових форм, утвердження зображальної умовності; ● занепадництво (декадентство); ● намагання розширити виражальний потенціал літератури засобами інших видів мистецтва. 	
Символізм	<ul style="list-style-type: none"> ● Заперечення реалізму; ● зображення предметів та ідей, недоступних для чуттєвого сприйняття, через символи – знаки, що мають прихований смисл; ● інтуїтивне осягнення світу, асоціативне мислення; ● перевага настроїв, переживань, емоційних станів над думками (сугестивність – натяки та навіювання); ● філософічність, містицизм, абстрактність, міфотворчість; ● увага до позасвідомого, прагнення вирватися з буденного існування; ● естетство (захоплення витонченою формою і недооцінювання змісту); 	М. Вороний, П. Тичина, Є. Маланюк

	<ul style="list-style-type: none"> ● багатоплановість змісту; ● домінування ліричних жанрів над епічними; ● синтез слова й музики, змісту й ритму, слова й кольору тощо; ● звукопис; ● інтерес до екзотичних та заборонених тем; ● протистояння консервативній моралі. 	
«Неокласика» (український вияв неокласицизму)	<ul style="list-style-type: none"> ● Протиставлення народництву та романтизму; ● відмежування від позахудожніх організацій, відсутність маніфестів; ● принципи «аристократизму духу» та творчого інтелекту; ● дотримання високого мистецького рівня; ● тяжіння до гармонії між раціональною сферою та почуттями; ● використання класичних тем, сюжетів, образів, мотивів, віршових форм; ● досконалість та строгість художньої форми; ● вишуканість художніх засобів; ● патріотизм, увага до національних та суспільних проблем. 	М. Рильський, М. Зеров, П. Филипович, М. Драй-Хмара, Юрій Клен («гроно п'ятірне нездоланих співців»)
Неоромантизм	<ul style="list-style-type: none"> ● Змалювання яскравої, неповторної індивідуальності, що вирізняється з маси, бореться, часом попри безнадійну ситуацію, зі злом, сірістю, буденністю; ● неоромантичного героя характеризує туга за досконалістю в усьому, внутрішній аристократизм, бажання жити за критеріями ідеалу, а не буднів; ● акцент на дослідженні внутрішнього світу людини, через який неоромантики намагалися зазирнути у світ духовний; ● зовнішні події (також і соціальні) у творах відступають на задній план; ● часте вдавання до умовних, фантастичних образів, ситуацій, сюжетів; ● відмова від типізації, натомість застосування символізму. 	Леся Українка, І. Франко, М. Коцюбинський, Ю. Яновський, О. Гончар
Неореалізм	<ul style="list-style-type: none"> ● Поглиблений психологізм творів; ● заглиблення у внутрішній світ людини для всебічного пізнання її ірраціональної сутності незалежно від суспільного оточення; ● подання внутрішніх психологічних чи зовнішніх соціальних суперечностей (переважно на підтекстовому рівні) як виявів понадчасового, метафізичного конфлікту добра і зла, світла й темряви; ● уникнення простих, однозначних вирішень психологічних колізій, намагання зрозуміти та об'єктивно подати позицію кожної зі сторін досліджуваного конфлікту. 	В. Підмогильний, Гр. Тютюнник
Експресіонізм	<ul style="list-style-type: none"> ● Посилена увага до внутрішнього світу людини; ● наголошення на авторському світосприйнятті; ● суб'єктивізм і зацікавленість громадянською тематикою; 	В. Стефаник

	<ul style="list-style-type: none"> ● нервова збудженість та фрагментарність оповіді, застосування символів, гротеску, поєднання протилежного. 	
Імпресіонізм	<ul style="list-style-type: none"> ● Зображується не сам предмет, а враження від нього; ● орієнтація на почуття, а не на розум; ● відмова від ідеалізації: ставлячи перед собою завдання зафіксувати реальні моменти, імпресіоністи найчастіше заперечували поняття ідеалізації й ідеалу, адже ідеал відсутній у конкретній реальності; ● найпоширенішим жанром стає новела. 	М. Коцюбинський, М. Хвильовий
«Романтика вітаїзму» (український вияв європейської течії віталізму, від лат. <i>vita</i> – життя)	<ul style="list-style-type: none"> ● Активний романтизм (романтика перемоги, оптимізм, бадьорість, енергійність); ● пафос творчого експерименту; ● творче, інтуїтивне осягнення дійсності; ● концепція повноправного життя; ● піднесення національного ідеалу; ● зображення активної, сильної, здатної до боротьби людини; ● ліризм, імпресіонізм, експресіонізм у стилістиці. 	М. Хвильовий, Ю. Яновський, М. Куліш
Кларнетизм	<ul style="list-style-type: none"> ● Власний, унікальний поетичний стиль раннього Тичини; ● символізм із рисами імпресіонізму, неоромантизму, експресіонізму; ● музичність, милозвучність, використання ритмів народної пісні; ● синтетичність мислення (поєднання зорових, звукових, запахових та дотикових образів; «кольоровий слух», «слуховий колір», «мальовнича музичність», «музична мальовничість»); ● поєднання біблійних та міфологічних образів; ● гармонія людини і природи, «ідея всеєдності»; обожнення краси й природи; ● життєлюбність, життєствердність; ● велика кількість авторських неологізмів. 	П. Тичина
Постмодернізм	<ul style="list-style-type: none"> ● Цитатне мислення – сприйняття художньої творчості як мозаїки цитат; ● інтертекстуальність – маркована певними мовними сигналами взаємодія текстів, що забезпечується запозиченням тим чи тим текстом елементів іншого тексту/-ів; творення свого тексту із чужих; ● пастиш – вторинний художній твір (літературний, музичний, драматичний тощо), що імітує стиль роботи одного чи кількох авторів; ● колаж і монтаж – «склеювання» неоднорідних елементів; ● принцип гри; ● тотальна іронія, загальне осміяння і глузування, пародіювання; ● використання алюзій; 	Ю. Андрухович, О. Ірванець, В. Неборак, О. Забужко, В. Медвідь, С. Жадан, Ю. Іздрик, Є. Пашковський, І. Андрусяк та ін.

	<ul style="list-style-type: none"> ● часто свідомо настановна на іронічне змішування різних жанрів, стилів, художніх течій; ● висміювання попередніх і неприйнятних форм естетичного досвіду: реалізму, модернізму, масової культури; ● невизначеність, театральність, співтворчість читача; ● найпоширеніші образи-метафори – карнавал, лабіринт, бібліотека, божевілля. 	
--	---	--

Літературні організації, угруповання, покоління

Організація, угруповання, покоління	Представники
«Покутська трійця» (початок ХХ ст.)	В. Стефаник, М. Черемшина, Л. Мартович
«Театр корифеїв» (з 1882 р. до 1914 р.)	І. Карпенко-Карий та ін.
«Ланка» → МАРС («Майстерня революційного слова») (1924–1929)	В. Підмогильний, І. Багряний та ін.
ВАПЛІТЕ («Вільна академія пролетарської літератури») (1926–1928)	М. Хвильовий, М. Куліш, Ю. Яновський, П. Тичина, В. Сосюра та ін.
«П'ятірне гроно» (київські неокласики) (20–30-ті рр. ХХ ст.)	М. Рильський, М. Зеров, П. Филипович, Юрій Клен (О. Бургардт), М. Драй-Хмара
«Розстріляне відродження» (20–30-ті рр. ХХ ст.)	М. Хвильовий, В. Підмогильний, М. Куліш та ін.
«Празька школа» поетів («пражани») (20–30-ті рр. ХХ ст.)	Є. Маланюк та ін.
МУР (Мистецький Український Рух) (1945–1948)	Є. Маланюк, І. Багряний та ін.
Шістдесятники (із середини 50-х рр. ХХ ст.)	І. Драч, Л. Костенко, В. Симоненко, Д. Павличко, Гр. Тютюнник та ін.
«Київська школа» поетів (з 1969 р.)	В. Голобородько та ін.
Нью-Йоркська група	Б. Бойчук, Б. Рубчак, Ю. Тарнавський, П. Килина, Е. Андіївська, В. Вовк та ін.
Постмодерністи (з 1980-х рр.): «Бу-Ба-Бу», «Нова дегенерація», «Пропала грамота», «ЛуГоСад», «Червона фіра» та ін.	Ю. Андрухович, В. Неборак, О. Ірванець, І. Андрусак, І. Ципердюк, С. Процюк, С. Жадан та ін.

Роди й жанри

		РОДИ			
ЖАНРИ	ЛІРИКА	ЛІРО-ЕПОС	ЕПОС	ДРАМА	
			Літопис		
	Вірш	Роман у віршах	Роман	Комедія	
	Пісня	Поема	Повість	Драма	
	Романс	Дума	Кіноповість	Драма-феєрія	
	Сонет	Балада	Оповідання	Трагедія	
	Елегія	Історична пісня	Новела	Трагікомедія	
	Верлібр	Послання	Байка	Водевіль	
			Мемуари		
			Гумореска		
			Усмішка		
	РИСИ	<i>Ліричний герой</i>	<i>Ліричний герой (персонаж)</i>	<i>Персонаж</i>	<i>Дійова особа</i>
<i>Почуття (emotio)</i>		<i>Почуття + розум (emotio + ratio)</i>	<i>Розум (ratio)</i>	<i>Розум (ratio)</i>	
<i>Монологічність</i>		<i>Монологічність + розповідність</i>	<i>Розповідність</i>	<i>Діалогічність (постановка на сцені)</i>	
<i>Безсюжетність</i>		<i>Сюжетність</i>			

Тематичні різновиди творів

Різновиди сюжетних творів	Різновиди лірики
Бурлескно-травестійний	Інтимна (особиста)
Родинно-побутовий	Громадянська (патріотична)
Соціально-побутовий	Філософська
Соціально-психологічний	Пейзажна
Історичний	Інтимно-пейзажна
Філософський	Громадянсько-філософська
Героїчний	Інтимно-філософська
Сатиричний	Інтимно-патріотична
Психологічний	
Урбаністичний	
Мариністичний	
Автобіографічний	
Гумористичний	
Мемуарний	

Твори ЗНО за жанрами

Рід	Жанр	Різновид	Твір
ЛІРИКА	Вірш	Інтимна лірика	<i>І. Франко «Чого являєшся мені у сні?...» П. Тичина «О, панно Інно...» Д. Павличко «Два кольори»</i>
		Інтимна з елементами філософської	<i>А. Малишко «Пісня про рушник» Леся Українка «Contra spem spero»</i>
		Інтимно-патріотична	<i>В. Симоненко «Лебеді материнства»</i>
		Інтимно-пейзажна	<i>П. Тичина «Ви знаєте, як липа шелестить...»</i>
		Громадянська (патріотична) лірика	<i>Т. Шевченко «Заповіт» О. Олесь «О слово рідне! Орле скутий...» П. Тичина «Пам'яті тридцяти» В. Сосюра «Любіть Україну!» В. Симоненко «Задивляюсь у твої зіниці» Є. Маланюк «Уривок з поеми»</i>
		Філософська лірика	<i>В. Симоненко «Ти знаєш, що ти – людина...» Б.-І. Антонич «Різдво» В. Стус «Господи, гніву пречистого...» Л. Костенко «Страшні слова, коли вони мовчать...»</i>
		Філософсько-громадянська лірика	<i>Г. Сковорода «De Libertate»</i>
		Філософсько-сатирична лірика	<i>Г. Сковорода «Всякому місту звичай і права»</i>
		Філософсько-патріотична лірика	<i>В. Голобородько «Наша мова»</i>
	Пейзажна лірика	<i>М. Вороний «Блакитна Панна»</i>	
	Пісня	Інтимна лірика	<i>Маруся Чурай «Віють вітри» Маруся Чурай «Засвіт встали козаченьки»</i>
	Романс	Інтимна з елементами пейзажної та філософської	<i>О. Олесь «Чари ночі»</i>
Сонет	Інтимно-філософська	<i>М. Рильський «У теплі дні збирання винограду»</i>	
ЛІРО-ЕПОС	Історична пісня	Історична	<i>«Ой Морозе, Морозенку», «Чи не той то хміль...»</i>
	Балада	Родинно-побутова	<i>«Ой летіла стріла»</i>
		Філософська	<i>І. Драч «Балада про соняшник»</i>
	Дума	Героїчна («дума невільницького циклу»)	<i>«Дума про Марусю Богуславку»</i>
	Поема	Героїчна	<i>«Слово про похід Ігорів»</i>
		Епічна бурлескно-травестійна	<i>І. Котляревський «Енеїда»</i>
	Соціально-побутова	<i>Т. Шевченко «Катерина»</i>	

Рід	Жанр	Різновид	Твір
	Поема	Сатирична з елементами лірики та героїки	<i>Т. Шевченко «Кавказ»</i>
		Сатирична	<i>Т. Шевченко «Сон (У всякого своя доля...)»</i>
		Філософська	<i>І. Франко «Мойсей»</i>
	Послання	Патріотичне (громадянське)	<i>Т. Шевченко «І мертвим, і живим, і ненарожденним...»</i>
	Роман у віршах	Історичний з елементами філософського	<i>Л. Костенко «Маруся Чурай»</i>
ЕПОС	Літопис	Історичний	<i>«Повість минулих літ» (уривок про заснування Києва, про помсту княгині Ольги)</i>
	Роман	Історичний	<i>П. Куліш «Чорна рада»</i>
		Соціально-психологічний	<i>Панас Мирний «Хіба ревуть воли, як ясла повні?»</i>
		Мариністичний Мемуарний Автобіографічний	<i>Ю. Яновський «Майстер корабля»</i>
		Урбаністичний Філософський Екзистенційний Експериментальний	<i>В. Підмогильний «Місто»</i>
		Пригодницький	<i>І. Багряний «Тигролови»</i>
	Повість	Історична	<i>І. Франко «Захар Беркут»</i>
		Соціально-побутова	<i>І. Нечуй-Левицький «Кайдашева сім'я» М. Коцюбинський «Тіні забутих предків»</i>
	Кіноповість	Соціально-побутова, автобіографічна	<i>О. Довженко «Зачарована Десна»</i>
	Новела	Соціально-психологічна	<i>В. Стефаник «Камінний хрест» М. Хвильовий «Я (Романтика)»</i>
		Психологічна	<i>М. Коцюбинський «Intermezzo» Гр. Тютюнник «Три зозулі з поклоном» О. Гончар «Модри Камень» О. Кобилянська «Valse mélancolique»</i>
	Гумореска	Автобіографічна	<i>Остап Вишня «Моя автобіографія»</i>
	Усмішка	Соціально-побутова	<i>Остап Вишня «Сом»</i>
	Байка	Філософська	<i>Г. Сковорода «Бджола та Шершень»</i>
ДРАМАТУРГІЯ	Драма	Соціально-побутова	<i>І. Котляревський «Наталка Полтавка»</i>
	Драма-феєрія	Філософська	<i>Леся Українка «Лісова пісня»</i>
	Комедія	Соціально-побутова	<i>М. Куліш «Мина Мазайло»</i>
	Трагікомедія	Соціально-побутова	<i>І. Карпенко-Карий «Мартин Боруля»</i>

Композиція сюжетних творів

Сюжет (подієвий ряд)	Позасюжетні елементи
<p>Експозиція (де? коли? хто?)</p> <p>Зав'язка (хто з ким / чим конфліктує?)</p> <p>Розвиток дії (що? коли? як?)</p> <p>Кульмінація (чим же закінчиться?)</p> <p>Розв'язка (як закінчилося?)</p>	<p>Передсюжетні: Назва, присвята, епіграф, пролог</p> <p>Внутрішньосюжетні (уповільнюють сюжет): Описи (портрет, пейзаж, інтер'єр, екстер'єр) Відступи (ліричні, філософські, історичні екскурси, забігання в майбутнє) Вставні елементи (притчі, новели, листи, документи, тексти в тексті)</p> <p>Післясюжетні: Епілог, післямова (післяслово)</p>

Композиційні особливості творів ЗНО

Особливість	Показові приклади
Наявність прологу та (або) епілогу	Т. Шевченко «Катерина» – <i>епілог</i> (розділ V), «Сон (У всякого своя доля...)» – <i>пролог</i> І. Франко «Мойсей» – <i>пролог</i> Леся Українка «Лісова пісня» – <i>пролог</i> Л. Костенко «Маруся Чурай» – <i>пролог</i> (згадка про пожежу в Полтаві 1658 р.) та <i>епілог</i> (розділ «Весна, і смерть, і світле воскресіння»)
Наявність вставних елементів	«Слово про похід Ігорів» – <i>сон Святослава, «золоте слово» Святослава, плач Ярослави</i> І. Франко «Мойсей» – <i>притчі про сліпого Оріона та про дерева</i> Ю. Яновський «Майстер корабля» – <i>листи</i> Гр. Тютюнник «Три зозулі з поклоном» – <i>лист</i>
Наявність значної кількості позасюжетних елементів	«Слово про похід Ігорів» О. Довженко «Зачарована Десна» М. Коцюбинський «Тіні забутих предків»
Наявність двох і більше сюжетних ліній	П. Куліш «Чорна рада» – <i>історична та інтимна (любовна)</i> Панас Мирний «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» – <i>історична й життєві лінії кількох персонажів</i> І. Франко «Захар Беркут» – <i>історична та інтимна (любовна)</i> І. Багряний «Тигролови» – <i>пригодницька та інтимна (любовна)</i> Л. Костенко «Маруся Чурай» – <i>історична та інтимна (любовна)</i>
Відсутність чітко вираженої кульмінації	І. Нечуй-Левицький «Кайдашева сім'я» – <i>нанизування окремих епізодів, кожен з яких має свою кульмінацію</i>

Присвяти та епіграфи

Присвята – позатекстовий елемент твору, мета якого – вказівка на особу або іншу реалію, яка відіграла в житті митця певну роль, мала для нього важливе значення, справила на нього певний вплив. Звичайно присвяти стосуються людей, проте не обов'язково.

Епіграф (від гр. *epigraphē* – напис на пам'ятнику) – короткий влучний вислів (уривок з якогось твору, крилата фраза, прислів'я чи приказка, афоризм), ужитий на початку твору чи його частини, що асоціативно вказує на тему, специфіку стилю, створює відповідний настрій тощо. Інколи епіграф – це ключ до твору.

Твір, автор	Присвята, епіграф
«Сон (У всякого своя доля...)» Т. Шевченка	<p>Епіграф: «Дух істини, его же міръ не можетъ пріяти, яко не видитъ его, ниже знаетъ его» (Иоанна, глава 14, стих 17).</p> <p>Переклад: Дух істини, що Його світ прийняти не може, бо не бачить Його і не знає Його.</p>
«Кавказ» Т. Шевченка	<p>Присвята: «Искреннему моему Якову де Бальмену».</p> <p>Епіграф: «Кто даст главе моей воду, и очесем моим источник слез, и плачуся и день и ночь о побивенных... (Иеремии. Глава 9, стих 1)».</p> <p>Переклад: Хто дасть голові моїй воду й очам моїм джерело сліз, і плакатиму день і ніч над убитими.</p>
«Катерина» Т. Шевченка	<p>Присвята: «Василію Андрійовичу Жуковському на пам'ять 22 квітня 1838 року» (Дата звільнення поета з кріпацтва).</p>
«І мертвим, і живим...» Т. Шевченка	<p>Епіграф: «Аще кто речет, яко люблю Бога, а брата своего ненавидит, ложь есть (Иоанна, глава 2, стих 20)».</p> <p>Переклад: Як хто скаже: я Бога люблю, та ненавидить брата свого, той неправдомовець.</p>
«Захар Беркут» І. Франка	<p>Епіграф: Дела давно минувших дней, Преданья старины глубокой... (А. С. Пушкин)</p> <p>Переклад: Діла давно минулих днів, / Казки старовини глухої... (О. С. Пушкін)</p>
«Intermezzo» М. Коцюбинського	<p>Присвята: «Присвячую Кононівським полям»</p>
«Я (Романтика)» М. Хвильового	<p>Присвята: «Цвітові яблуні» (назва новели Михайла Коцюбинського).</p>
«Місто» В. Підмогильного	<p>Епіграфи: «Шість прикмет має людина: трьома подібна вона на тварину, а трьома на янгола: як тварина – людина їсть і п'є, як тварина – вона множитья і як тварина – викидає; як янгол – вона має розум, як янгол – ходить просто і як янгол – священною мовою розмовляє» (Талмуд. Трактат Авот); «Як можна бути вільним, Евкріте, коли маєш тіло?» (Анатоль Франс. «Таїс»).</p>
«Мисливські усмішки» Остапа Вишні	<p>Присвята: «Максиму Рильському»</p>
«Майстер корабля» Ю. Яновського	<p>Епіграфи: «Забирайте же с собою в путь, выходя из мягких юношеских лет в суровое, ожесточающее мужество, — забирайте с собою все человеческие движения, не оставляйте их на дороге: не подымете потом!.. (Н. В. Гоголь)»</p> <p>Переклад: Забирайте ж із собою в путь, виходячи з м'яких юнацьких літ до сурої, загартовуваної мужності, – забирайте із собою всі людські порухи, не залишайте їх на дорозі: не піднімете потім!.. (М. В. Гоголь)</p>

	<p><i>Nein! hiez hat es keine Not: Schwarze Madchen, weibes Brot! Morgen in ein ander Stadtchen: Schwarzes Brot und weibe Madchen (J.W. Goethe)</i></p> <p>Переклад: <i>Hi! Усе добре на землі: / Чорна дівка, білий хліб! / Завтра в інший край мандрівка: / Чорний хліб і біла дівка (Й. В. Гете).</i></p> <p><i>But the standing toast that pleased me most Was, "The wind that blows, the ship that goes, And the lass that loves a sailor!" (С. Dibdin)</i></p> <p>Переклад: <i>Але завше я пив лиш за те, що любиє, / Лиш за «Вітер, що дме, корабель, що пливе, / За дівча, яке любить матроса!» (Ч. Дібдін)</i></p> <p><i>O navis, referent in mare te novi Fluctus? (Horatius)</i></p> <p>Переклад: <i>О корабле, тебе манить хвиля моря? (Горацій)</i></p>
Є. Маланюк «Уривок з поеми»	<p><i>«Je suis un fils de cette race...» E. Verhaeren</i></p> <p>Переклад: <i>Я син цієї породи... (Е. Вергарен)</i></p>

Час та місце подій, зображених у творах

Твір	Місце / місця подій	Час
«Чи не той то хміль»	Золотий Брід (Жовті Води)	Травень 1648 р.
«Дума про Марусю Богуславку»	Туреччина	Великдень
«Ой Морозе, Морозенку»	Савур-могила	XVII ст. (1649 р.)
«Повість минулих літ» (Заснування Києва)	Київ, узвіз Боричів, гора Щекавиця, гора Хоривиця, Царгород (Цесароград), Києвець, Дніпро, Дунай	2-га половина V ст. – 1-ша половина VI ст. (у самому тексті не зазначено)
«Повість минулих літ» (Помста княгині Ольги)	Іскоростень, Київ, Вишгород	Рік 6453 (945) – 6454 (946)
«Слово про похід Ігорів»	Половецька земля, р. Каяла, Путивль, Київ, земля Руська	1185 р. (сонячне затемнення)
І. Котляревський «Енеїда»	Троя – Карфаген – острів Сицилія – пекло – Латинська земля, Олімп	Час міфологічний, однак є виразні алюзії на часи козацтва (XVII– XVIII ст., зруйнування Січі Кате- риною II 1775 р.)
І. Котляревський «Наталка Полтавка»	Село під Полтавою, р. Ворскла, Полтава, Харків	Початок XIX ст.
Т. Шевченко «Кавказ»	Кавказ, Росія, Україна	1840-ві рр.
Т. Шевченко «Сон (У всякого своя доля...)»	Україна, Сибір, Петербург	Вечір – сон (ранок – день – вечір – ніч – ранок); часи правління російського царя Миколи I (до 1845 р.)
П. Куліш «Чорна рада (Хроніка 1663 року)»	Хутір Хмарище – Київ – урочище Романівський Кут – Ніжин	1663 р.
І. Нечуй-Левицький «Кайдашева сім'я»	Села Семигори, Біївці; Київ	Після 1861 р.

Панас Мирний «Хіба ревуть воли, як ясла повні?»	Село Піски, Московщина, повітове містечко Гетьманське	Основні події – середина XIX ст., а загалом від першої половини XVIII ст. до другої половини XIX ст.
І. Карпенко-Карий «Мартин Боруля»	Хутір, місто	Друга половина XIX ст.
І. Франко «Мойсей»	<i>«Сорок літ проблукавши, Мойсей / По арабській пустині / Наблизився з народом своїм / О межу к Палестині. / Тут ще піски й червоні, як ржа, / Голі скелі Моава, / Та за ними синіє Йордан, / І діброви, й мурава».</i>	Три останні дні сорокарічного походу з єгипетської неволі до землі обітованої
І. Франко «Захар Беркут»	Село Тухля в Карпатах	1241 р.
М. Коцюбинський «Intermezzo»	Панський маєток біля села Кононівки, поля	Після 1905 р.
М. Коцюбинський «Тіні забутих предків»	Гуцульщина, Карпати, р. Черемош	XIX–XX ст. (близько 20 р.)
Леся Українка «Лісова пісня»	Стародавній ліс на Волині (Полісся), село біля лісу	Казковий час (річний цикл – від кінця зими до початку зими)
В. Стефаник «Камінний хрест»	Гуцульське село (с. Русів)	Кінець XIX ст. (перша трудова хвиля еміграції українців)
О. Кобилянська «Valse mélancolique»	Помешкання подруг у місті, Буковина	Кінець XIX ст.
П. Тичина «Пам'яті тридцяти»	Крути, Аскольдова могила	Січень – березень 1918 р.
«Різдво» Богдан-Ігор Антонич	Лемківське містечко Дукля	Різдво
М. Хвильовий «Я (Романтика)»	Палац шляхтича на горі, місто внизу, хата матері, узлісся	Період «горожанських воєн» 20-х рр. XX ст.
В. Підмогильний «Місто»	Київ	1920-ті рр. (період українізації)
Ю. Яновський «Майстер корабля»	Одеса (Голлівуд на березі Чорного моря), море, степ; Італія (Генуя, Мілан), Румунія, Філіппіни (Маніла), острови Ява та Пао тощо	Основні події – 20-ті рр. XX ст. (як спогади сімдесятилітнього чоловіка)
Остап Вишня «Сом»	Річка Оскіл, що на Харківщині, славне місто Енськ	Царські та радянські часи
Остап Вишня «Моя автобіографія»	Село Груня (Полтавщина), Київ, Харків	1889–1921 рр.
М. Куліш «Мина Мазайло»	Харків, район Холодна Гора	1920-ті рр. (період українізації)
О. Довженко «Зачарована Десна»	Село Сосниця, р. Десна	Спогади дитинства (кінець XIX – початок XX ст.), радянський час (1950-ті рр.)
О. Гончар «Модри Камень»	Словаччина («Чесько-Словенська республіка»), містечко Модри Камень	1945 р.

Гр. Тютюнник «Три зозулі з поклоном»	Село в Україні, «Сибір неісходима»	1930-ті рр. (як спогади), 1950-ті рр. (як час подій)
Л. Костенко «Маруся Чурай»	Полтава, Київ	Середина XVII ст. (часи Хмельниччини)
І. Багрянний «Тигролови»	Україна, праліси Сіхоте-Аліню, Зелений Клин, Сибір, тайга, Уссурійський край, Хабаровськ, Маньчжурія	30-ті рр. XX ст.

Твори з автобіографічним компонентом або з реальними прототипами

Автор, твір	Особливість
Т. Шевченко «Заповіт»	Написаний, коли Шевченко відчував наближення смерті від хвороби.
І. Нечуй-Левицький «Кайдашева сім'я»	Прототип родини Кайдашів – родина селян Мазурів, відома своїми бійками та колотнечами.
І. Карпенко-Карий «Мартин Боруля»	Казус із прізвищем <i>Боруля</i> – <i>Беруля</i> подібний до ситуації з прізвищем батька Карпенка-Карого: у давніх паперах значилося <i>Тубелевич (Тубілевич)</i> , а в нових – <i>Тобілевич (Тобелевич)</i> .
Панас Мирний «Хіба ревуть воли, як ясла повні?»	Під час поїздки до рідних Опанас Рудченко почув від візника історію про Василя Гнидку, ватажка розбійників, який чинив немало грабунків і вбивств. Ця розповідь дала поштовх для подальших творчих пошуків митця.
О. Кобилянська «Valse mélancolique»	Письменниця порівнювала своє життя із життям героїні твору Софії Дорошенко. У листі до Осипа Маковея вона писала: «Прочитали-сьте Valse mélancolique і знаєте історію мого життя. С е м о я історія. Більше не кажу нічого».
М. Коцюбинський «Intermezzo»	Фізично й психічно змучений Коцюбинський поїхав на запрошення мецената Євгена Чикаленка на відпочинок у село Кононівка.
В. Стефаник «Камінний хрест»	Штефан Дідух (у творі Іван), односелець В. Стефаника, емігруючи до Канади, поставив на своїй ділянці кам'яний хрест (він донині стоїть у Русові). У листі до онука Штефана Дідуха М. Гавінчука письменник зазначає, що в оповіданні «Камінний хрест» є дослівні думки Дідуха.
Остап Вишня «Моя автобіографія»	Гумористична художня версія автобіографії.
О. Довженко «Зачарована Десна»	Художні спогади про дитинство в селі Сосниця, про родичів.
Гр. Тютюнник «Три зозулі з поклоном»	1937 року батька Григора Тютюнника арештували як ворога народу й заслали до Сибіру, а мати подалася його шукати із жінкою-суперницею, яка любила батька.
Ю. Яновський «Майстер корабля»	У 1925–1926 рр. Яновський був художнім редактором на Одеській кінофабриці і співпрацював з В. Кричевським, П. Нечесою, О. Довженком, І. Пензо, Г. Гричером, які згодом стали прототипами головних героїв.
В. Підмогильний «Місто»	Прототипом образу поета Вигорського, товариша Степана, став письменник Євген Плужник.
І. Багрянний «Тигролови»	В основі роману частково лежить те, що пережив сам автор: політичне заслання на Далекий Схід, утеча, повторне заслання.
Є. Маланюк «Уривок з поеми»	Ліричний герой Маланюка має виразний зв'язок з реальним автором, у чому переконують спогади поета «Уривок із життєпису».

СЛОВНИК ОСНОВНИХ ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧИХ ТЕРМІНІВ І ПОНЯТЬ

Автобіографічний роман – роман, у якому головним персонажем виступає сам автор, а події, що становлять фабулу, – творчо переосмислені події із життя автора.

Алегорія – один з видів іносказання, у якому конкретний образ розкриває абстрактне уявлення, судження, поняття. Алегоричний образ відзначається, як правило, загальноновізнаваним характером.

Алітерація – повторення одного чи кількох приголосних звуків з певною художньою метою.

Алюзія – лаконічний натяк у тексті на відоме літературне джерело, явище культури, історичну подію, розрахований на ерудованого читача, який повинен зрозуміти й розтлумачити закодований зміст.

Анафора – єдинопочаток, повторення звуків, слів, групи слів на початку речень, віршових рядків, строф.

Антитеза – протиставлення життєвих явищ, думок, ознак, понять, почуттів.

Асонанс – повторення голосних звуків з метою створення звукового образу.

Балада – невеликий віршований ліро-епічний твір казково-фантастичного, легендарно-історичного чи героїчного змісту, якому властиві драматизм, діалогізм, часті метаморфози (перетворення), повтори дій тощо.

Бароко – напрям у мистецтві XVI – першої половини XVII століття, якому властиві увага до моральних і релігійних тем, дотепність, парадоксальність, контрастність, поєднання «непоєднуваного», інакомовність, повчальність, насиченість стилістичними прикрасами.

Бурлеск – засіб комічного, пародійного в літературі, іноді й у музиці, в основі якого – невідповідність між змістом і формою твору: умисним поданням «високої» теми в зниженому або ж, навпаки, «низької» теми у високому, піднесено-героїчному стилі.

Верлібр – неримований, нерівнонаголошений віршорядок (і вірш як жанр).

Вірш – ліричний або ліро-епічний твір, організований за версифікаційними (віршувальними) законами певного літературно-історичного періоду.

Водевіль – легка одноактна комедійна п'єса з анекдотичним парадоксальним сюжетом, динамічними діалогами, піснями-куплетами тощо, чимось подібна до інтермедії, фарсу, балагана, буфонади.

Гіпербола – троп, сутність якого полягає в перебільшенні властивостей предметів, явищ з метою увиразнення образів і надання емоційного заряду.

Громадянська (патріотична) лірика – умовна назва ліричних творів, у яких актуалізовано соціальні та національні мотиви.

Гротеск – зумисне спотворення дійсності: надмірне перебільшення, карикатурність, поєднання контрастів (жахливе і смішне, потворне і піднесене, реальне і фантастичне тощо).

Гумор – м'яка форма комічного; сміх, який не ставить за мету викриття якогось негативного явища; добродушне підсміювання.

Гумореска – невеликий за обсягом прозовий або віршований твір, у якому люди та події, що з ними відбуваються, зображені з використанням гумору й іронії.

Дійова особа – центральний образ, суб'єкт дії (персонаж) у драматичному творі.

Драма – рід літератури, якому властиві діалогічна форма та специфічна організація тексту: репліки й ремарки. Призначена для постановки на сцені.

Драма (жанр) – п'єса соціального чи побутового характеру з гострим конфліктом, який розвивається в постійній напрузі.

Драма-фесрія – один із жанрових різновидів драми, якому властивий фантастично-казковий сюжет, неймовірні перетворення. У такій драмі поряд з людьми діють фантастичні істоти.

Дума – народний ліро-епічний твір переважно героїчного характеру про важливі події історії України (починаючи з XV ст.), який народні співці виконували речитативом (співом-декламацією) під акомпанемент кобзи, бандури або ліри.

Експозиція – первісні відомості про героїв, які мотивують їхню поведінку під час виникнення конфлікту.

Експресіонізм – художня течія, основним принципом якого стало вираження загостреного суб'єктивного світобачення через гіпертрофоване (надмірно перебільшене) авторське «я», напругу його переживань і емоцій, бурхливу реакцію на дегуманізацію суспільства, знеособлення людини, на занепад духовності тощо.

Епілог – один з елементів композиції, заключна частина твору, у якій розповідається про події, що відбулися після розв'язки.

Епітет – художнє означення, яке служить для увиразнення зображуваного, найчастіше відіграє роль орнаментального прикрашання художньої мови.

Епіфора – стилістична фігура, протилежна анафорі, повторення однакових слів, звукосполучень, словосполучень наприкінці віршових рядків чи строф.

Епічна поема – різновид поеми, у якій зображено значні, часто героїчні події, що мають значення для сучасного та майбутнього, і чітко виражено характери персонажів.

Епос – рід літератури, якому властиві сюжетність та переважно прозова форма викладу.

Зав'язка – подія, що кладе початок конфлікту.

Ідея твору – ядро авторського задуму, основна думка про змальовані у творі явища, висвітленню якої підпорядковані всі образи й художні засоби твору (ідеали й переконання, які автор прагне донести до читача через свій твір).

Імпресіонізм – художня течія в межах модернізму, напрям, заснований на принципі безпосередньої фіксації вражень, спостережень, співпереживань.

Інверсія – незвичне розміщення слів у реченні (присудок стоїть перед підметом; означення – після означуваного слова; додаток – перед словом, від якого залежить), зумовлене або прагненням підкреслити значення якогось слова, або потребою пристосуватися до ритміки чи римування (у віршовій мові).

Інтимна лірика – тематичний різновид лірики, що відображає переживання ліричного героя, пов'язані з особистим життям.

Іронія – іносказання, яке виражає насмішку або лукавство; подвійний смисл, коли сказане в контексті набуває протилежного значення; висміювання, яке містить оцінку.

Історична пісня – невеликий ліро-епічний твір про важливу історичну подію, конкретних історичних осіб.

Історичний роман – роман, що побудований на історичному сюжеті, відтворює в художній формі певну епоху, період історії, життя історичної постаті.

Календарно-обрядові пісні – пісні, які виконують під час календарних свят, обрядів.

Кіноповість – епічний жанр, що поєднує в собі елементи твору для екранізації (діалогічність, монтажна композиція, розширені ремарки, у яких розкривається часопростір і хід подій) і белетристичної повісті (оповідне начало, психологізм, авторські коментарі, ліричні відступи).

Класицизм – напрям у європейській літературі та мистецтві XVII – початку XIX ст., для якого характерна орієнтація на античну літературу, що проголошувалася ідеальною, класичною, гідною наслідування.

Комедія – драматичний твір, у якому засобами гумору та сатири викриваються негативні суспільні та побутові явища, показується смішне в навколишній дійсності.

Композиція художнього твору – побудова літературного твору, співвідношення всіх його компонентів (сюжету та позасюжетних елементів), що створює цілісну картину й сприяє розкриттю теми та донесенню головної ідеї.

Конфлікт (художній) – зіткнення в художньому творі протилежних поглядів (позицій, ідей, інтересів), що призводить до загострення суперечностей, активних дій, боротьби.

Кульмінація – найвищий момент у розвитку дії, максимальне загострення конфлікту.

Лірика – рід літератури, якому властиві віршова форма, емоційно-експресивна виражальна стихія, безсюжетність.

Ліричний герой, або ліричний суб'єкт, – суб'єкт висловлювання, я-персонаж (рідше – *ти* або *ми*) у ліриці. Не тотожний автору твору.

Ліро-епос – рід літератури, що поєднує ознаки епосу (сюжетність) та лірики (віршова форма).

Літературний тип – персонаж, наділений універсальними для певної групи людей рисами, але водночас не позбавлений індивідуальності.

Літопис – історико-літературний твір, у якому оповідь ведеться за роками.

Мариністичний роман – великий за обсягом епічний твір, увагу в якому зосереджено на зображенні моря та реалій і почуттів, що з ним пов'язані.

Метафора – троп, заснований на образному розкритті суті та особливостей предмета чи явища шляхом перенесення на нього за подібністю ознак і властивостей іншого предмета чи явища.

Метонімія – троп, сутність якого полягає в заміні назви одного явища чи предмета іншою, що асоціативно, функційно з ним пов'язана.

Модернізм – мистецький напрям, що фактично є сукупністю сформованих у другій половині XIX – на початку XX ст. течій: *символізму, імпресіонізму, експресіонізму, футуризму, неореалізму, неоромантизму, неокласицизму, соцреалізму, «романтики вітаїзму», авангардизму, міфологізму* та ін. Для модерністів важливий внутрішній світ особистості та перевага форми твору над змістом.

Неореалізм – течія модернізму, представники якої, не сприйнявши наслідувального (мімітичного) принципу «зображення життя у формах життя», визначали свій концептуальний принцип між документальною достовірністю, філософсько-аналітичним заглибленням у дійсність і ліричною стихією. Часто промовиста деталь для них важить більше, ніж розгорнутий за всіма правилами реалістичного письма сюжет.

Неоромантизм – стильова течія модернізму, яку зі «старим» романтизмом ріднить порив до ідеального, виняткового. Відкинувши раціоцентризм, неоромантики на перше місце поставили чуттєву сферу людини, емоційно-інтуїтивне пізнання.

Новела – невеликий за обсягом епічний (прозовий) твір про незвичайну життєву подію з несподіваним фіналом.

Оксюморон, або оксиморон – троп, що полягає у поєднанні слів з контрастними, протилежними, взаємовиключними значеннями для створення ефекту смислового парадоксу.

Паралелізм – паралельне зображення (зіставлення або протиставлення) кількох явищ із різних сфер життя, наприклад явищ природи й людського світу.

Пейзажна лірика – умовна назва тематичного різновиду поезії, у якій увагу зосереджено на художньому відтворенні вражень від споглядання природи, олюдненої та одухотвореної.

Персонаж, або герой, – центральний образ, довкола якого розбудовано певний твір.

Персоналіфікація – вид метафори, коли чомусь неживому приписуються людські якості, властивості, ознаки.

Повість – епічний твір, для якого характерний однолінійний сюжет і який за широтою охоплення життєвих явищ і глибиною їх розкриття посідає проміжне місце між романом та оповіданням.

Поема – ліро-епічний віршований твір, у якому зображено значні події, розкрито яскраві характери, а розповідь героїв супроводжується авторськими переживаннями й роздумами.

Порівняння – зворот, побудований на зіставленні певних рис чи якостей зображуваних об'єктів.

Послання – твір, який написано у формі звернення чи листа до певного адресата (адресатів) або широкого загалу.

Постмодернізм – напрям у літературі, що прийшов на зміну модернізму. Постмодернізм усуває межі між мистецькими жанрами та напрямками, між масовою та елітарною культурою, автором та читачем тощо, проголошує відносність усіх істин, авторитетів та цінностей, удається до деконструкції, гри, тотальної іронії.

Пригодницький роман – сюжетно-тематичний різновид роману, великий за обсягом епічний твір, сюжет якого насичено незвичайними подіями і якому властиві несподівані повороти та значна динаміка розгортання.

Проблематика твору – низка питань, які автор ставить перед читачами, героями, часом. Ці проблеми можуть мати соціальний, етичний, екологічний, психологічний характер.

Пролог – вступна частина в композиції твору, де автор знайомить читача з подіями, що передували подіям, покладеним в основу сюжету, чи ділиться із читачами своїми роздумами щодо подальших подій тощо.

Прототип, або прообраз – історична або сучасна письменникові особа, зовнішність і риси характеру якої стали основою для створення персонажа.

Реалізм – літературний напрям другої половини ХІХ ст., який характеризується правдивим і всебічним відображенням дійсності на основі типізації життєвих явищ.

Рефрен – повтор певних рядків чи строф, приспів.

Риторичні фігури – стилістичні звороти, що надають художній мові експресії, емоційності, впливової сили. Виділяють **риторичне звертання** – звертання, що не є цілеспрямованим, конкретно адресованим, а тому не потребує відгуку й застосоване для надання мовленню бажаного звучання: патетичного, піднесеного, інтимного, іронічного, сатиричного тощо, та **риторичне питання** – питання, на яке не треба давати відповіді, оскільки її приховано «між рядками», у «духові» твору.

Родинно-побутові пісні – пісні, які супроводжують родинні обряди.

Розв'язка – завершення дії, результат конфлікту .

Розвиток дії – перебіг подій, шлях розв'язання конфлікту

Роман – великий за обсягом, складний за будовою епічний твір, у якому широко охоплені життєві події та глибоко розкривається історія формування характерів багатьох персонажів.

Роман у віршах – різновид змішаного жанру, який поєднує багатоплановість та епічні принципи розповіді із суб'єктивністю, притаманною ліричним творам.

Романтизм – один з провідних напрямів у літературі, науці й мистецтві кінця ХVІІІ ст. – першої половини ХІХ ст., представники якого виступали проти раціоналізму та нормативності класицистичного мистецтва, проти його канонів та обмежень. Цьому напрямку властиві культ почуттів, увага до духовного та творчого життя особистості й захоплення фольклором, фантастикою та екзотикою.

Сарказм – зла й уїдлива насмішка, вищій ступінь іронії.

Сатира – вид комічного, який найнещадніше висміює людську недосконалість, суспільні вади.

Символ – конкретний образ, що умовно виражає сутність предмета, явища або поняття. Символ твориться на основі асоціативної подібності, тож зазвичай має багатозначне та невичерпне тлумачення.

Символізм – одна з течій модернізму, для якої характерне використання замість художнього образу, що відтворює певне явище, художнього символу, що є знаком мінливого «життя душі» й пошуку «вічної істини».

Синекдоха – різновид метонімії, заснований на кількісному зіставленні предметів та явищ (зображення цілого через його частину, вживання однини замість множини та навпаки, видового поняття замість родового чи навпаки, певного великого числа замість невизначеної кількості тощо).

Сонет – вірш твердої, тобто непорушної, стійкої, строфа строфічної форми, що складається із чотирнадцяти рядків п'ятистопного або шестистопного ямба, а саме з двох чотиривіршів (катренів) з перехресним римуванням та двох тривіршів (терцетів) з усталеною схемою римування *абаб абаб ввд еед* або (рідше) *абаб абаб вде вде* чи *абаб абаб ввд еед* тощо.

Соціально-побутовий роман – роман, що часто відтворює конфлікт між людиною та суспільством у буденному житті.

Соціально-психологічний роман – роман, у якому в складних, часто екстремальних життєвих ситуаціях, розкриваються багатогранні характери персонажів у контексті соціального середовища.

Суспільно-побутові пісні – пісні, у яких ідеться про економічні й політичні умови життя різних соціальних груп населення.

Сюжет – система подій (експозиція, зав'язка, розвиток дії, кульмінація, розв'язка) у художньому творі, у перебігу яких розкриваються характери персонажів і головна ідея.

Тавтологія – синтаксичний прийом, сутність якого полягає в повторенні спільнокорених або близьких за значенням слів однієї чи різних частин мови.

Тема художнього твору – це коло подій, життєвих явищ, представлених у художньому творі, у тісному зв'язку з проблемами, які з них постають і потребують осмислення.

Травестія – різновид жартівливої, бурлескної поезії, коли твір із серйозним чи героїчним змістом та відповідною формою переробляється, «перелицьовується» у твір комічного характеру з використанням панібратських, жаргонних зворотів тощо.

Трагікомедія – вид драматичних творів, які мають ознаки як трагедії, так і комедії. Трагікомічне світобачення, що лежить в основі трагікомедії, пов'язане з відчуттям відносності усталених критеріїв життя, абсурдності буття, відмовою від моральних абсолютів, непевності в духовних цінностях.

Тропіка – прийоми, засновані на художньому використанні слів у переносному значенні.

Урбаністичний роман – великий за обсягом епічний твір, що зображує переважно міське середовище й розкриває особливості міського типу культури.

Усмійка – різновид фейлетону та гуморески. Своєрідність жанру усмішки – у поєднанні побутових замальовок із частими авторськими відступами, у лаконізмі й дотепності.

Філологічний водевіль – твір, що через свою, на позір легку, комічність формує навколо мовних (філологічних) проблем. Філологічні п'єси складно перекласти іншою мовою, бо вони можуть утратити комізм, який створюють мовні ігри.

Філософська лірика – поезія, спрямована на філософське осмислення світу, людини; вияв філософських поглядів автора, репрезентованих через ліричного героя.

Фольклор, або усна народна творчість, – словесна мистецька діяльність народу, спрямована на задоволення його культурно-естетичних потреб, а також результат цієї діяльності – сукупність творів різних жанрів (міф, легенда, балада, дума, пісня, казка тощо).

Фоніка – прийоми, засновані на художньому використанні звуків

Художня деталь – різновид художнього образу, яскрава, значуща для змісту подробиця у творі, інколи частина твору, що надає йому особливої переконливості, робить його смисл вагомішим, глибшим.

Художні засоби (засоби художньої виразності) – мовні засоби, за допомогою яких створюється образність й емоційно-естетична виразність художніх творів.

Художній образ – особлива форма художнього відтворення дійсності, якій притаманна предметна конкретність. Образ може поставати як персонаж, ліричний герой, емоція, символ, алегорія, стилістична фігура.

Художня стилістика – прийоми, засновані на використанні синтаксичних засобів.